

Сучасний український підліток очима психолога

Проблеми підліткового віку наразі є такими ж актуальними як всі попередні роки. «Ще не дорослий, але вже і не дитина» демонструє «різкі, якісні зміни, які торкаються всіх сторін розвитку. Початок отроцтва (за І.Дубровіною) характеризується появою деяких специфічних рис, найбільш важливі з яких:

- прагнення до спілкування з однолітками;
- поява у поведінці ознак, які свідчать про прагнення ствердити свою самостійність, незалежність, особистісну автономію [1,371.]

Для розуміння цього віку, вибору правильного спрямування та форм роботи, необхідно пам'ятати, що цей вік відноситься до критичних періодів

життя людини. Причини виникнення, прояви, характер, значення порушень поведінки, специфіку віку у підлітка вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні психологи (Л.С.Виготський, Г.Крайг, Ф.Райс, Д.Ельконін, А.Бандура, А.Пріхожан, Ф.Дольто, А.Лічко тощо). Особлива увага приділялася проблемі провідної діяльності – особистісному спілкуванню, яке на даному етапі життя є більш значущим для подальшого розвитку та психічного здоров'я ніж розумовий розвиток, успішність у навчанні.

Значний вклад у пошук оптимальних шляхів спілкування з підлітком внесли американські психологи Адель Фабер та Елейн Мазліш [2]. У своєму бестселері «Как говорить, чтобы подростки слушали, и как слушать, чтобы подростки говорили» вони на основі власного практичного досвіду, спілкування з батьками, аналізу отриманих листів-запитів розробили свої, досить оригінальні рекомендації щодо «отримання доступу до думок, цінностей батьків та підлітків». Ці авторські методики спілкування, «здатні вивести взаємодію між батьками та дітьми на більш задовільний рівень» [2,20]. При зустрічах з батьками підлітків вони «занурювали» їх у власне проблемне отроцтво, вчили розуміти почуття дитини, заохочувати співробітництво, сумісно вирішувати проблеми, вислуховувати думку дитини, шукати у ній раціональне зерно. Крім того, психологи запропонували дітям цих батьків, підліткам відповісти на декілька питань, щоб зрозуміти, де найбільш вразливі місця щодо встановлення взаємопорозуміння з батьками, дорослими.

Нами також було проведено опитування сучасних підлітків з використанням запропонованих питань. Опитування проводилося у двох загальноосвітніх школах міста: звичайній та спеціалізованій з поглибленим вивченням іноземної мови. Досліджувані – учні 9 та 9 класу: 54 учня 8 класу, 88 учнів 9 класу. Загальна вибірка – 142 учні. У результаті отримана така інформація.

1. Як ви вважаєте, що мають на увазі люди, коли говорять: «Ох вже ця молодь»?

Як правило, всі опитані сприймають ці слова як негативну характеристику віку представниками іншого покоління. На думку більшості підлітків (67,5%), старше покоління сприймає їх як «розумово відсталих», «ненормальних», «поганих», «легковажних», «некультурних», «неслухняних», «агресивних», «розбещених», які мріють тільки про розваги, мають інші інтереси, цінності, багато шкідливих звичок. Деякі досліджувані (11,2%) вважають, що старше покоління заздрить енергійності сучасної молоді, здатності виконувати складну роботу, мати драйв, комп'ютер, власні цінності, інтереси. Слід зазначити, що досить велика кількість підлітків (21,3%), як у звичайній так і у спеціалізованій школах, не можуть пояснити подібний вираз («не знаю»), що свідчить про нездатність до рефлексування, нерозвиненість критичного мислення.

2. Як ви вважаєте, що є найбільш цінним у вашому віці як для вас так і для ваших друзів?

У відповідях на це питання чітко просліджується (82,1%) тенденція до загально людських цінностей: друзі, батьки, рідні, здоров'я, навчання, спілкування. У даному ряду також зустрічаються: вільний час, молодість, улюблена справа, спорт. Деякі підлітки (5,8%) вважають основними цінностями гроші, матеріальний достаток, комп'ютер, солодоші. Свобода, свобода думки, щирість, вірність, відповідальність, потреба зайняти місце у суспільстві, цнотливість – згадується у 11,1%. Слід зазначити, що отримані відповіді повністю відрізняються від відповідей американських підлітків, для яких найбільш цінним є зустрічі з протилежною статтю, гуляння, задоволення від життя, зменшення рівня обмежень з боку батьків.

3. Про що найбільше переживає людина у вашому віці?

Відповіді на це питання певним чином повторюють відповіді на попереднє. 72,4% опитаних переживає за близьких та рідних, здоров'я, відношення з друзями (френдзону), навчання, іспити, майбутнє, гроші. При цьому слід зазначити, що у контексті «навчання» практично не згадується поняття «знання». Воно підміняється поняттям «оцінки, щоб не тривожити батьків», що є свідченням переваги зовнішньої мотивації. Переживання за майбутнє, вступ до вишу, кохання, відношення з коханою людиною, незадовільний зовнішній вигляд, відсутність одягу визначили 14,2% опитаних. У даному ряду також є поодинокі відповіді, які стосуються негативного відношення до школи (переживаю, щоб не телефонувала класний керівник), окремих вчителів. Отримані відповіді відрізняються від відповідей американських одностітків деяким примітивізмом. Більша розкутість американців дає привід їм хвилюватися за «схожість на інших», «соціальне несприйняття», «думки оточуючих про них», «конкуренцію у навчанні», «зброю на руках у невірноважених осіб», «кількість стресів у житті підлітка».

4. Допомагають вам будь які слова чи вчинки ваших батьків?

Закритість питання дає можливість підрахувати «так» та «ні» та визначити: 68,1% підлітків вважає, що слова та вчинки батьків їм «допомагають», «можливо допомагають», «іноді», «трохи допомагають». 38,9% такої допомоги не відчувають. Зустрічаються відповіді: «вчусь на помилках батьків», «батьки мене надихають». Не вказані, які конкретно слова та вчинки маються на увазі, не дають можливість оцінити їх значущість.

5. Заважають вам будь які слова чи вчинки ваших батьків?

Подібна «закритість» питання також дає можливість кількісного, а не якісного аналізу. Але слова та вчинки батьків заважають 65,8% опитаних. За окремими уточнюючими відповідями можна визначити, що це неповажне ставлення до дитини, крик, покарання, потреба переробити дитину за власним баченням.

6. Якщо б ви могли дати пораду вашим батькам, що б ви сказали?

Слід зазначити, що відповіді на дане питання практично повторюють поради батькам, які хочуть зробити американські одностітки. Це, на нашу

думку, слідство помилки, які роблять батьки всіх національностей. Не знаючи специфіки віку, обираючи гіперопіку при вихованні, постійно порушуючи права дитини, вони отримують такі поради: «більше спілкуйся зі мною», «не чіпляйся постійно», «не лізь у моє життя», «не вказуй постійно, що мені робити», «прислухайся до моєї думки», «не кричи», «уяви, що правильна думка може бути не тільки у вас», «менше зауважень з кожного приводу», «не лізь у мій телефон та комп'ютерну переписку», «не опікуйтесь так ретельно», «простіше дивись на речі», «можу прожити без ваших порад» тощо. Підлітки потребують більше поваги, свободи, доброго відношення, зменшення брехні, нещирості у відношеннях. Цікаво те, що 27,3% опитаних пропустили відповідь на це питання, написали «не знаю» або навіть «отримаю по шокам, якщо наважуся дати пораду батькам». Означена інформація повинна бути доведена до батьків для усвідомлення ними помилок у вихованні та відношеннях з дітьми. До речі, А.Фабер та Е.Мазліш на своїх тренінгових заняттях з батьками в першу чергу запропонували згадати їх відношення з батьками у підлітковому віці, розповісти окремі випадки, відновити почуття та емоції, які викликали постійні поучання дорослих, втручання у особистісне життя, заборони, нав'язування власних норм поведінки. Таким чином, батьки отримали чітку відповідь, де є вихід у покращенні відношень з дітьми.

7. Якщо б ви могли дати пораду вашим одноліткам, що б ви сказали?

Зважаючи на анонімність опитування хочеться вірити, що рівень соціальної бажаності у відповідях низький. Тому більшість відповідей-порад «вести здоровий спосіб життя», «не палити, не пити, не вживати наркотики», «займатися спортом», «бути толерантним», «не бути твариною», «більше читати», «не занурюватися у геймерство», «серйозно відноситися до навчання», «не лихословити», «бути адекватним» радує. Переважаюча кількість таких відповідей може бути результатом як виховної роботи з боку батьків, вчителів, так і переконаннями, які сформувалися у підлітка, його власним досвідом. Саме останнє пояснює такі поради як: не жити раннім статевим життям, не втрачати цнотливості, використовувати засоби контрацепції. А поради «не хвилюватися за дрібницями», «жити власним мозком», «поважати інтереси інших», «любити батьків, бо вони колись помруть», «не марнувати часу», «не пліткувати», «прагнути до досконалості» свідчать про достатню соціальну зрілість опитаних.

8. Що б ви хотіли змінити у вашому шкільному житті, дома, у колі друзів?

Відповіді на це питання можна умовно поділити на три групи. До першої відносяться питання взаємовідношень з друзями («хороших однокласників», «вірних друзів», «уваги один до одного», «довіри», «щоб не зраджували близькі та друзі»). До другої питання матеріального спрямування: «збільшення зарплати батьків», «ремонт у школі та дома», «новий телефон, плазма, побутова техніка», «гроші за хороші оцінки». А

третя група побажань викликає тривогу. Це зміни вчителів (при цьому неодноразово називаються одні і ті ж прізвища), збільшення практичного спрямування навчальної діяльності, повернення батьків у родину, послаблення впливу церкви на членів родини, втеча зі школи взагалі, позбавлення думок про самогубство.

Саме третя група відповідей може допомогти практичному психологу школи визначити найбільш проблемні зони у житті підлітка, ознайомити з ними вчителів, батьків та спланувати роботу саме з ними.

Список використаних джерел

1.Практическая психология образования: Учебное пособие /Под редакцией И.В.Дубровиной. – СПб: ПИТЕР, 2007. – 592с.

2.Фабер А. Как говорить, чтобы подростки слушали и как слушать, чтобы подростки говорили / Адель Фабер, Элейн Мазлиш. – М.: Эксмо, 2013. – 240с.